

Одељење за социологију
Филозофски факултет
Универзитет у Београду

ИЗВЕШТАЈ О ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ
*У мрежи регулационих и дисциплинарних механизма:
Музичари у Београду 1941–1944*

Кандидаткиња: Маја Васиљевић

Подаци о кандидаткињи

Маја Васиљевић рођена је 21. децембра 1980. у Београду. Студије музикологије уписала је 1999. године на Катедри за музикологију и етномузикологију Факултета музичке уметности Универзитета уметности у Београду, а завршила их је 2007. године са просечном оценом 8,70 и оценом 10,00 на одбрани дипломског/мастер рада, стекавши тако стручно звање дипломирани музиколог-мастер. Мастер студије социологије уписала је у октобру 2007. године на Одељењу за социологију Универзитета у Београду Филозофског факултета и завршила 2009. године са просеком 10,00. Мастер рад под називом *Третман „дегенерисане музике“ у Трећем рајху* одбранила је пред комисијом у саставу: проф. др Александар Молнар (ментор), проф. др Ивана Спасић и доц. др Нада Секулић. Докторске студије на Одељењу за социологију уписала је 2010. године, а са положеним испитима до фебруара 2019. године остварила је просек 9,66.

Од фебруара 2011, те до данас ангажована је као истраживач на научно-истраживачком пројекту *Модернизација Западног Балкана* (ев. бр. 177009) који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије. Од 2017. године укључена је у пројекат билатералне сарадње са Португалијом *The Small Power, International Politics: Portugal and Serbia: A Parallel Study* са Centro de História da Universidade de Lisboa. Најзад, од 2019. године укључена је као истраживач на међународни трогодишњи пројекат *Populist rebellion against modernity in 21st-century Eastern Europe: neo-traditionalism and neo-feudalism* реализује конзорцијум 7 универзитета (из Уједињеног Краљевства Велике Британије и Северне Ирске, Пољске, Мађарске и Естоније), а део је *Хоризонта 2020 (Horizon 2020)* оквирног програма за истраживање и иновације који финансира ЕУ.

Осим рада на пројектима, кандидаткиња је учествовала у извођењу наставе на Филозофском факултету у Београду од пролећног семестра 2010. године до текуће године. На предмету *Историја цеза* проф. Николе Самарцића сарађивала је континуирано од 2010. до 2018. Поред тога, сарађивала је са проф. др Иваном Спасић на предмету *Социологија свакодневног живота*. Најзад, као сарадник Центра за сарадњу са ЕУ на истој институцији, у оквиру међународних заједничких мастер академских студија, учествовала је у настави намењеној страним студентима на предмету *Распад Југославије и постконфликтна транзиција*.

Секретар је и члан извршне редакције два научна часописа – *Лимес Плус* за друштвене и хуманистичке науке и *Acta Historiae Medicinae, Stomatologiae, Pharmaciae*,

Medicinae, Veterinariae. Године 2007. изабрана је за члана „Базе 1500 жена експерата Србије“ при невладиној организацији „Женска влада“ где је задужена за сектор медија и родне студије. Стални је члан је Удружења композитора Србије, Центра за истраживање популарне музике, Научног друштва за историју здравствене културе, Новог Балканолошког института и Београдског истраживачког центра за друштвене науке и уметност. Као сарадник Центра за истраживање популарне музике била је руководилац пројекта *Музичке сцене у Србији* реализованог 2014–2015. године. Поред тога, била је у Организационом комитету три међународне конференције организоване на Филозофском факултету: *The International Conference on the Cold War: Challenging the Shadow of the Iron Curtain* (25–26. октобар 2011); *Странци у Београду XVII и XIX века* (15–16. октобар 2012); *Урбани јавни простор и здравствена култура у Београду* (19–20. новембар 2012).

На научним скуповима, кандидаткиња учествује од 2004. године када је још била студент. До сада је представљала свој научни рад на скуповима у земљи и иностранству: Аустрији, Португалији, Хрватској, Грчкој, Словенији и Републици Српској. Објавила је бројне рецензиране радове на српском и енглеском језику у монографијама и тематским зборницима од националног и међународног значаја, зборницима са националних и међународних скупова, те научним часописима од водећег националног значаја.

Упоредо са официјелним представљањем научног рада, кандидаткиња је редовни предавач на научним трибинама СКЦ-а од 2012, на којима је до сада изложила низ тема из области социологије музике. Као стручни сарадник за област историје и музике реализовала је документарни филм *Музичари Краљевине Србије у Великом рату* за Образовну редакцију РТС-а. У континуитету од 2003. године представља своја истраживања и на медијима, најпре као сарадник Музичке и Културне редакције Радио Београда 2 (2003–2012), те као гост низа документарних серијала о култури, политици и музици.

Библиографија кандидаткиње (избор)

Уредништва:

2015. (са Харис Дајч) *Book of Abstracts: International Conference 'Nationalization, Confiscation and Restitution: Historical, Legal, Economic and Political Issues'*, February 25-26 in 2014. Belgrade, NBI New Balkans Institute. ISBN 978-86-88813-05-1

(M36)

2013. (са Харис Дајч). *Challenging the Shadow of the Iron Curtain: Book of Abstracts. International Conference on the Cold War, Belgrade, 25-26th October 2011*, Belgrade: Scientific Society for the History of Health Culture: NBI Research Centre for Humanities and Art. ISBN 978-86-88813-01-3

(M36)

2013. (са Харис Дајч). *Knjiga saopštenja sa naučne konferencije 'Stranci u Beogradu' XVIII i XIX veka, održane 15–16. oktobra 2012. u Beogradu*. Beograd: Naučno društvo za istoriju zdravstvene kulture: Istraživački centar za nauke i umetnosti. ISBN 978-86-88813-04-45(NDIZK)

(M66)

Изворни научни чланци:

2019. (са Марија Коцић). “In the Shadow of French Revolution: Theatre Life in Venice according to Marco Foscarini” *Musicological Annual* 55(1): 97–110. ISSN 0580-373X,

elektronski 2350-4242 <https://doi.org/10.4312/mz.55.1.97-110>

(M22)

2017. (са Харис Дајч). "Between Courtly, Civil and Military Service: Military Musicians in the Principality and Kingdom of Serbia" *Historical Researches/Istraživanja* 28 (2017): 118–133. УДК 78:355(497.11) <http://dx.doi.org/10.19090/i.2017.28.118-133>

(M24)

2014. "A 'Quiet African Episode' for the Serbian Army in the Great War: The Band of the Cavalry Division and Dragutin F. Pokorni in North Africa (1916–1918)." *New Sound* 43: 123–156. ISSN 0354-818X.2014. УДК 316.7:94(100)"1916/1918" 355.343:785.3-051(=163.41)(61)"1916/1918" 78.071.2:929 929 Покорни Д.

(M24)

2014. „Српске војне музике у земљама савезника током Великог рата (1916-1918).“ *Војноисторијски гласник* 2: 20-41. ISSN 0042-8442
УДК 355.343:785.13-051(=163.41)(100)"1916/1918"

(M51)

2014. (са Харис Дајч). "Kretanje nepokretne jevrejske imovine kao posledice Holokausta." *Limes plus* XI (2): 139–154. ISSN 1820-0869
УДК 94:347.235(=411.16)(497.1)"1939/1945"

(M51)

2013. Популарна музика као антиципација, 'уоквиравање' и конструкција генерацијског сећања на студентски бунт 1968. године у Југославији. "Музикологија 14: 117–134. САНУ, Музиколошки институт, Београд. ISSN 1450-9814
УДК 316.74:78"1968"
doi 10.2298/MUZ120325010II

(M24)

2013. (са Харис Дајч) "Status Jevreja u osmanskom i habzburškom Beogradu (XVII-XVIII vek): stranci, manjine ili saradnici?" *Limes plus* 59/2: 85–104. ISSN 1820-0869
УДК 94(=411.16)(497.11)"16/17" 323.15(=411.16)(497.11)"16/17"

(M51)

2013. "View to Cold war Through the Pericentric Lenses: Tito's Yugoslavia and Kekkonen's Finland." *Limes plus* 59/1: 9–28. ISSN 1820-0869
УДК 327.54(100)"195/199" 327(497.1:480)"1950/1980 316.72:316.75(100)"195/199"

(M51)

2012. „Концепт 'degenerације' музике. Од песимизма *fin-de-siècle* до владавине националсоцијализма.“ *Filozofija i društvo* 23/3: 237–252. ISSN 0353-5735, електронски ISSN 2334-8577

<http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0353-5738/2012/0353-57381203237V.pdf>

(M51)

Монографске студије и поглавља у међународним или националним монографијама/ тематским зборницима:

2019. (са Драган Алексић и Наташа Симеуновић Бајић). "Early Popular Music in Serbia." У *Popular Songs in the First World War*, edited by John Muellen, 242–256. London: Routledge. ISBN 9781138478466 и електронско издање ISBN 9781351068680
doi 10.4324/9781351068680

(M13)

2017. (са Владимир Абрамовић) „Cultural Diplomacy, Preservation and Construction of National Identity: Dragutin F. Pokorni in North Africa during the Great War“, У *Зборник радова са међународног саветовања "Елите у Великом рату", Нови Сад, 27-28.*

октобар 2016, уредио Бранимир Андрић, 542–553. Нови Сад: Архив Војводине. ISBN: 978-86-80017-44-0 УДК 94(497.11)"1914/1918"(082)

(M44)

2016. *Filmska muzika u SFRJ: Između politike i poetike*. Београд: HERA edu. ISBN 978-86-7956-104-6 УДК 791.636:78(497.1)"1950/1975" 78:316.75(497.11)"19" 78.071.1(497.1)"19":929

(M11)

2016. „Традиција као инспирација: Балети, балетски концерти и фолклорне приредбе у Београду од 1941. до 1944. године.“ У *Традиција као инспирација: Тематски зборник са научног скупа 2015*, уредиле Соња Маринковић, Санда Додик и Драгица Панић Кашански, 216–232. Бања Лука: Академија умјетности/Академија наука и умјетности Републике Српске/Музиколошко друштво Републике Српске.

(M14)

2015. “*Sender Belgrad* као ‘мост’ између музичких институција окупираног Београда и Трећег Рајха (1941–1944).” У *Радио и српска музика*, уредила Ивана Медић, 50–65. Београд: Музиколошки институт САНУ. ISBN 978-86-80639-24-6

(M44)

2015. „Od očuvanja bliskosti s ‘revolucionarnim masama’ do predstavljanja SFRJ u svetu: Državni ansambl narodnih igara i pesama Srbije/Ansambl ‘Kolo’ (1948–1955).“ У *Ustanove ideologiji v glasba v Sloveniji in Srbiji 1945-1996/Institucije politika i muzika u Srbiji i Sloveniji 1945-1963*, Zbirka *Glasba na Slovenskem po 1918*, uredili Leon Štefanija & Tatjana Marković, 137–156. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za muzikologijo. ISBN 978-961-237-790-8 (pdf)

(M14)

2013. „Radio Zender Belgrad: Немачка обнова музичког живота у Београду или биополитичка стратегија (1941–1944)?.“ У *Традиција као инспирација: зборник радова са научног скупа 6. и 7. априла 2013*, уредиле Соња Маринковић и Санда Додик, 564–582. Бања Лука: Академија умјетности/Академија наука и умјетности Републике Српске/Музиколошко друштво Републике Српске. ISBN 978-99938-27-12-2

(M14)

2012. „Идеолошка и поетичка усмерења филмске музике.“ У *Историја уметности у Србији XX век. 2 том: Реализми и модернизми око хладног рата 1939–1989*, уредио Мишко Шуваковић, 743–757. Београд: Орион арт: Катедра за музикологију Факултета музичке уметности.

(M14)

2011. How Not to Turn Film Music into a Musical Work? Towards Sociological Approach to Film Music.“ *Music and its Referential Systems*, Matjaž Barbo und Thomas Hochradner (Hg.), 201–217. Wien: Hollitzer Wissenschaftsarchiv.

ISBN 978-3-99012-004-0

(M13)

Излагања на националним и међународним конференцијама:

2019. (са Харис Дајч). “Kosovo question as the main obstacle for the accession of Serbia into the EU, 2008–2013.” У *International Conference Public Administration in a Democratic Society: Thirty Years of Democratic Transition in Europe, Dubrovnik, Croatia, 4-6 October 2019, IPSA*, 8-9. Dubrovnik: Center for Advanced Academic Studies.

(M34)

2019. “Music in the process of cultural cooperation between ‘non-aligned’ Yugoslavia and ‘neutral’ Finland from 1960s to 1980s“, У *The Tunes of Diplomatic and Music Notes. Music and Diplomacy in Southeast Europe (19th–21st Century): International conference*

Institute of Musicology SASA. Book of abstracts, edited by Ivana Vesić and Vesna Peno, 31-32.

(M34)

2018. "Music tours of Serbian military bands in the Great War: A Quest for Cultural Cooperation and Alliance", *У International Conference 9-11 November 2018 'The Birth of Contemporary Europe: World War I, Music and The Arts'. European Year of Cultural Heritage 2018*, Athens. <https://mmb.org.gr/el/event/birth-contemporary-europe-world-war-i-music-and-arts-9-11-november-2018>

(M34)

2018. (са Владимир Абрамовић и Харис Дајч). "Small Powers in the Great War: Quest for Territorial Expansion and Preservation", *I Encontro de Jovens Investigadores em História Contemporânea*, Faculdade de Ciências Sociais e Humanas Universidade Nova de Lisboa, Edifício ID 6-8 November, 2018. <https://ejihistcon2018.files.wordpress.com/2018/11/programa-detalhado.pdf>

(M34)

2017. "Stanislav Binički (1872–1942) in the Great War: Preserving National Identity and Musical Links to the Homeland", *У On the margins of musicological Canon: The Generation of Composers Petar Stojanovic, Petar Krstic and Stanislav Binički. International conference, Serbian Musicological Society, Belgrade 1-2. December 2017*, 62 - 64. Muzikološko društvo Srbije, Muzikološko društvo Srbije. ISBN 978-86-87757-07-3 УДК 78.071.1:929 Петар С.(048) 78.071.1:929 Крстић П.(048) 78.071.1:929 Бинички С.(048) 785(497.11)"18/19"(048) 78:005.745(497.11)"2017"(083.97)

(M34)

2016. (са Владимир Абрамовић, Маја Васиљевић, Харис Дајч и Никола Самарџић). "The Challenge of Living in Belgrade 1918-1941: Housing, Diseases and Malnourishment", *У Congresso De História Das Ciências Da Saúde Fármakon Do combate da enfermidade à invenção da imortalidade*, Lisbon, 26-28. October 2016, 71–73. Lisbon: Instituto Prometheus & Museu de Farmacia. <https://pt.calameo.com/read/00494735824a52d2723c9>

(M34)

2016. "Kosta P. Manojlović as the First Rector/Dean of the Belgrade Music Academy: The Challenges of Establishing an Institution of Higher Musical Education in the Kingdom of Yugoslavia", *У Kosta P. Manojlović and the Idea of Slavic and Balkan Cultural unification (1918-1941). International conference. Belgrade 28-29 November 2016. Book of Abstracts*, 28. Belgrade: Institute of Musicology SASA, Institute of Musicology SASA. ISBN978-86-80639-26-0

(M34)

2015. "Jewish Immovable Property in Belgrade And Its Fate After WWII." *У Book of Abstracts/ International Conference "Nationalization, Confiscation and Restitution: Historical, Legal, Economic and Political Issues"*, February 25-26 in 2014, Belgrade, Edited by Haris Dajč & Maja Vasiljević, 16–17. NBI New Balkans Institute/Novi Balkanološki institut, Belgrade. ISBN 978-86-88813-05-1

(M34)

2014. (са Весна Микић). "Music Tours of Serbian Military Orchestras in the Great War: A Quest for Cultural Cooperation and Alliance", *У Music and War from Napoleon to the WWI: International Conference, 28-30 November 2014*, Lucca, Complesso monumentale di San Michele, organized by Centro Studi Opera Omnia Luigi Boccherini in Lucca and Centre de musique romantique française in Venice.

(M34)

2014. „Sender Belgrad у биополитичком контексту немачке управе Београда.” У *Научни скуп са међународним учешћем: Радио као стуб развоја српске и југословенске музичке културе и уметности. Књижица апстраката*, Музиколошки институт САНУ, 11–13. децембра 2014, 14–15. Београд: Музиколошки институт САНУ. ISBN 978-86-80639-21-5

(M66)

2013. „Radio Zender Belgrad (1941–1944): Немачка културна обнова музичког живота у Београду или биополитичка стратегија?.” У *Традиција као инспирација (апстрактни радова са симпозијума одржаног од 6. и 7. априла 2012. године у Бања Луци)*, мр Санда Додик и др Соња Маринковић, 17–18. Бања Лука: Академија умјетности и Музиколошко друштво Републике Српске. ISBN 978-99938-27-11-5

(M34)

2012. „Između biopolitike i politike: Život ili „goli život“ muzičara u Beogradu (1941–1944)”, У *The International Academic and Expert Conference ‘Urban Public Space and Health Culture in Belgrade’, Faculty of Philosophy in Belgrade and Scientific Society for the Health culture, 15th November 2012*, 21. Beograd: Naučno društvo za zdravstvenu kulturu. ISBN 978-86-88813-03-7

(M34)

2013. “Чешки музичари у Београду: Странци или не?.” У *Knjiga saopštenja sa naučne konferencije „Stranci u Beogradu“ XVIII i XIX veka, održane 15–16. oktobra 2012. u Beogradu*, uredili Haris Dajč i Maja Vasiljević, 12–13. Beograd: Naučno društvo za istoriju zdravstvene kulture: Istraživački centar za nauke i umetnosti. ISBN 978-86-88813-04-4 (NDIZK)

(M66)

2011. „Intercultural relations between Tito’s Yugoslavia and Kekkonen’s Finland.” У *Challenging the shadow of the Iron Curtain: Book of Abstracts/International Conference on the Cold War, Belgrade, 25-26th October 2011*, edited by Haris Dajč and Maja Vasiljević. Belgrade: Scientific Society for the History of Health Culture: NBI Research Centre for Humanities and Art, 2013. ISBN 978-86-88813-01-3

(M34)

2010. "How Film Music becomes a Music Object?." У *Glasba in njeni referenčni sistemi: povzetki predavanj = Music and its referential systems: summaries/Tretja mednarodna konferenca Oddelka za muzikologijo in Slovenskega muzikološkega društva*, ed. Tjasa Ribizel, 38-39. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. ISBN 978-961-237-353-5

(M34)

Предмет и циљ дисертације

Предмет ове дисертације јесте друштвени положај и третман музичара у Београду у време немачке окупације у Другом светском рату. Самим тим, кандидаткиња посебну пажњу усмерава на музичке и музичко-сценске институције у којима су обављали службу, као и политичке институције које су са њима биле у вези. Кандидаткиња анализира положај и третман музичара фокусирајући се на следеће четири најзначајније институције у којима су били ангажовани музичари: Опера и балет Српског народног позоришта, Коларчева задужбина са Коларчевим универзитетом, Државна музичка академија и Војнички радио Београд. У корпусу релација музичара и власти оличених у немачком окупационом апарату и колаборационој „Влади народног спаса“ под управом Милана Ћ. Недића, кандидаткиња настоји да уочи типске односе и проникне у дискурзивне и практичне разлоге којима су се руководили.

Циљ докторске дисертације је да објасни сложену мрежу односа националсоцијалистичке (окупационе) и колаборационистичке (локалне) *биополитике* која је одређивала друштвени положај и третман музичара. Тај циљ остварен је анализом како хипотетичких биополитичких стратегија у датом периоду које су биле само дискурзивно назначене, тако и конкретних, практично спроведених биополитичких мера. У одређењу саме биополитике она полази од теорије *историјске релационе биополитике* француског филозофа Мишела Фукоа (Michel Foucault) и дефинише и прати је евидентирајући одговарајуће расистичке дискурсе и мреже дисциплинарних и регулационих механизма који се преплићу у друштвеноисторијском контексту окупираног Београда.

Садржај дисертације

Дисертацију Маје Василевић чини пет сложених поглавља која су уоквирена *Предговором*, литературом и прилозима табеларног типа или визуелног материјала, при чему је целокупни обим три стотине и четири странице текста. У *Предговору* кандидаткиња излаже и лоцира свој социолошки, наспрам уобичајеног историјског приступа холокаусту, затим указује на сложене дисциплинарне проблеме своје докторске дисертације, да би напоследку изложила предмет и циљеве којима се руководила приликом израде. Такође, на трагу уважене америчке историчарке Џоан Скот Валаш (Joan Scott Wallach), она потенцира особеност истраживања музичара и музичких пракси у време ратних конфликта као нетипичан за доминантно „мушку историју“ рата.

Следи сложено троделно *уводно поглавље* у коме се излажу теоријске поставке ове дисертације. Најпре се критички анализира досадашња литература и приступи музици и холокаусту, при чему кандидаткиња, између осталог, указује и на значајно надовезивање на свој мастер рад из социологије као предисторију промишљања проблематике коју ће разрадити у овој дисертацији. На овом месту она образлаже потребу да теми своје дисертације приступи не само са становишта социологије, већ и историјске науке и музикологије. У другом потпоглављу кандидаткиња пажљиво наводи и критички образлаже стање постојећих извора и литературе који су јој послужили у изради дисертације. Овај сегмент, својим детаљним лоцирањем како широког опсега историјске и музиколошке литературе које сежу од послератних па све до рецентних издања, тако и архивских фондова и периодике, чини се нарочито корисним за будуће истраживаче овог периода будући да сабира на једном месту напise о Другом светском рату из области културе, политике и историје. На основу обимне историјске грађе и литературе, које су репрезентативне за одабрану тему, кандидаткиња својим налазима жели да подупре фундаменталнију тезу коју заступа: наиме, да у окупираном Београду 1941–1944. *није било области културног живота којом су аутономно руководили колаборационисти*, већ да је он у целости био поље интеракције окупационог и колаборационог апарата са континуираном доминацијом Немаца. *Уводно поглавље* заокружује потпоглавље о Фукоовом знању и приступу истраживању чиме кандидаткиња коначно дефинише и свој однос према Фукоу, и елементе фукоовског у свом раду, али и поставља полазне хипотезе на којима ће се даље спроводити интерпретација у овој дисертацији. У складу са одабраним предметом и прелиминарним сазнањима, кандидаткиња се посебно ослања на две Фукоове студије. Прва од њих је збирка публикованих предавања на Колеж де Франсу из 1976. под насловом *Треба бранити друштво (Il faut défendre la société)*, у којој су дефинисани дисциплинарни и регулациони механизми као типови технологије власти

и која садржи и једину важну Фукоову расправу о рату и *државном расизму*. Друга Фукоова студија значајна за теоријско профилисање ове дисертације јесте *Историја сексуалности*, у чијем је првом тому (под насловом *Воља за знањем*) дефинисана биополитика. Осим Фукоу, кандидаткиња значајну пажњу посвећује и Томасу Лемкеу (Thomas Lemke), социологу који је по њеном мишљењу на најбољи могући начин систематизовао биополитичке стратегије у Фуковој теорији. Такође, италијански филозофи Роберто Еспозито (Roberto Esposito) и Ђорџо Агамбен (Giorgio Agamben) са својим виђењем и тумачењем Фукоове биополитике, те особености нацистичке биополитике, налазе своје место у овој докторској дисертацији.

Друго поглавље теоријски је најсложеније. У њему кандидаткиња пажљиво поставља границе између нацистичке биополитике у Трећем рајху (*прво потпоглавље*), затим нацистичке биополитике у локалном контексту окупираног Београда (*друго потпоглавље*) и најзад, визија „српске“ биополитичке регулације друштва коју је заговарао колаборациони апарат оличен у „Влади народног спаса“ (*треће потпоглавље*). Супротстављајући се честом поједностављивању нацистичког расистичког дискурса или поистовећивању положаја нпр. Јевреја и Рома, кандидаткиња прецизно дефинише конкретне дисциплинарне мере инаугурисане правним прописима немачког Рајха и успоставља хијерархију и хронологију делања актера и институција које су се бавиле спровођењем пракси изопштавања на бази постављене биополитике. Она притом прецизно наводи правне оквире у којима се њена анализа одвија (најчешће су у питању ванредно донети правни акти на којима су почивали дисциплинарни механизми нацистичке биополитике: наредбе, забране, декрети итд., донети у Краљевини Југославији, Вајмарској републици, Трећем рајху, а затим на простору окупираног Београда и Србије) и посвећује им посебан одељак у *Литератури* на завршетку дисертације – *Правни и политички акти (декрети, наредбе, уредбе, закони)*. На тај начин, читаоцу је могуће да сагледавањем поменутог одељка литературе, током или након читања читаве дисертације, уочи хронологију, динамику и порекло дисциплинарних мера, а истовремено и процесе трансформације или ширења дисциплинарних мера. Напослетку, кандидаткиња критички анализира елементе на којима колаборациони апарат поставља своје „руралне дистопије“ и издваја концепте које су његови носиоци сматрали значајним у својим хипотетичким визијама будуће регулације српског друштва, од повратка на средњовековне идеале и светосавље до идеја сталешко-задружне државе, и њихових консеквенци на родне улоге и статус грађана у друштву. У сврху доказивања недостатка оригиналности у пропагандном дискурсу српске колаборационе стране по питању регулације српског друштва и односа према српском колективном ентитету, те његовим родним и културним особеностима, кандидаткиња даје преглед извора на којима су заснивали свој однос чланови „Владе народног спаса“ и кружок недићеваца и љотићеваца око њих. Она наводи како актере који су већ до краја тридесетих година формулисали ставове на које ће се позивати српски колаборационисти, тако и клерикалне идеологе попут владике Николаја Велимировића, чије ће списе српски колаборационисти упорно репринтовати и користити у своје сврхе. Осим, детаљне анализе дисциплинарних и регулационих мера „српске биополитике“ која сежу уназад у период Краљевине СХС/Југославије, кандидаткиња издваја и једина два документа/пројекта у којима се могу ишчитавати ставови српске колаборационе стране у регулацији будућег српског друштва, а то су: *Српски цивилни/културни план* (за који је превасходно заслужан Владимир Велмар Јанковић) и *Меморандуми* (које је неуспешно одаслао Милан Недић).

У *трећем поглављу* кандидаткиња се бави националсоцијалистичким третманом музике и музичара. Руководећи се биополитичким стратегијама које је претходно издвојила она сегментира типове музичара по критеријуму односа власти према њима,

односно њиховог друштвеног положаја проистеклог из владајућих биополитичких регулација и дисциплина. У овом поглављу кандидаткиња најпре излаже поделу на пет типова музичара, а то су: *неподобни/непожељни, опортунисти, музичари-странци, подобни и неактивни музичари*. Након тога, свакој од њих посвећује дужну пажњу и дефинише њихове особености и карактеристике у одговарајућем друштвеном контексту. Како је нацистичка биополитика посебну пажњу посвећивала првенствено групацији непожељних/неподобних, тако и ауторка значајан део простора посвећује овој групацији, те њеним подгрупама – Јеврејима, Ромима и комунистима (међу музичарима). Расистички и други дискурси изопштавања прате се у овом поглављу надовезујући се на поставке из претходног поглавља од периода Краљевине СХС/Југославије 1918–1941, тако и током немачке окупације 1941–1944. Дајући примере конкретних музичара који су оличење одређеног типа, овим поглављем кандидаткиња припрема наредно поглавље и тиме формално и садржајно повезује ова два дела докторске дисертације. Излагања у овом поглављу поткрепљена су табеларним приказом жртава музичара, Јевреја и Рома (*Табеле бр. 7. и 8. у Прилозима на крају дисертације*), које по обиму коришћења извора представљају значајан научни захват и истовремено олакшавају посао ауторима студија у којима ће се подробно бавити овим жртвама.

Четврто поглавље је најобимније поглавље ове дисертације. Оно је уједно и директан резултат истраживања историјских докумената и периодике из референтног периода. Анализа деловања музичара под немачком окупацијом у Другом светском рату интерпретирана је у овом поглављу у виду четири засебна потпоглавља, од којих се у сваком налазе одговарајуће студије случајева. Њима претходи увод у коме се тумачи приступ функционисању ових институција, те потом објашњава сложена мрежа преплитања јурисдикције српских институција и надзор немачких институција. Кандидаткиња свакој институцији, односно студији случаја приступа из аспекта њеног унутрашњег функционисања, активности које су доминирале, политике запослених која се примењивала, инсистирајући на локалној дистинктивној историји сваке од институција прецизним цитирањем и указивањем на архивске документе и периодику. Сложеност рада институција кандидаткиња је читаоцима приближила умешним распоређивањем најзначајнијих табела или визуелног материјала у текст, односно остављањем појединих случајева за одељак *Прилога* на завршетку дисертације. Посебну пажњу у ова четири потпоглавља, кандидаткиња посвећује и одређеним личностима, најчешће руководиоцима анализираних институција, као што су ректори Државне музичке академије Коста Манојловић и Петар Коњовић, затим управник Српског народног позоришта, Јован Поповић и најзад, комесар Коларчеве народне задужбине, Бошко Богдановић.

Док на примеру Државне музичке академије кандидаткиња аргументује значај руководиоца за очување институције у контексту окупације 1941–1944, примери Српског народног позоришта и Војничког радио Београда наглашавају снагу локалног контекста функционисања ових институција које чак и уз немачки надзор, у случају позоришта, или управу, у случају радија, доживљавају метаморфозе и неочекиване преокрете у домену биополитике, односно релација према запосленима и „садржају“ који су пропагирале у свом раду. Напошетку, потпоглавље о ВРБ-у послужило је и наглашавању значаја ове институције за историју немачког радија као средства утицаја у Другом светском рату. Ово потпоглавље разоктирива и један парадокс: ВРБ је у неповољним условима окупације представљао оазу за професионални рад преосталих музичара „опортуниста“ и допринео је њиховој промоцији ван оквира Београда (с обзиром да је ова станица имала велики домет емитовања). У све четири институције као црвена нит провлачи се како значајна промена родних односа са изразитим

патријархалним мушким актерима и двома опречним верзијама жене – етеричне и модерне аријевке код у немачкој биополитици и мајчинске чуварке огњишта у српској биополитици. Кроз четири студије случаја (институције/музичара) кандидаткиња демонстрира и недоследност српске биополитике: уместо да остане при одабраном типу жене, она се налази у перманентном искушењу да сустигне немачки тип жене (који је посебно био идеализован у опери, филму и балету).

Друга значајна нит која се прати у локалним праксама биополитичке регулације и дисциплине музичара у одабраним музичким и музичко-сценским институцијама јесте проблем *етничког идентитета* који је јако значајан за питање очувања колективног ентитета и хомогенизацију. С тим у вези, кандидаткиња анализира изузетно значајне позиције руских и чешких музичара, који су заслужни за професионализацију и развој музичких пракси и музичког школства и институција од XIX века и који су у овом периоду, судећи по аргументима податртим у овој дисертацији, доживели значајан пад статуса. Такође, кандидаткиња с правом указује на снисходљивост српских власти према дошљацима из Независне државе Хрватске којима је често давана предност у запошљавању у музичким институцијама.

Дисертација је заокружена закључним разматрањима изведеним у четири потпоглавља. Кандидаткиња најпре указује на могућност да типологија музичара коју је оформила за потребе своје дисертације пронађе ширу примену, и то како на другим окупираним територијама у Другом светском рату, тако и у другим уметностима (тј. да се примени на филмске, позоришне и визуелне уметнике). Затим она указује на нарочито значајан и сложен однос *урбано-рурално* у стратегијама хипотетичких регулација окупираног српског друштва, али и нацистичкој биополитичкој регулацији. Будући да је ова дисертација већ осмишљена и спроведена интердисциплинарно, важно је напоменути да на овом месту кандидаткиња указује на важност повезивања са етнологијом, антропологијом и етномузикологијом по питању анализе односа *урбано-рурално* у Србији и другим европским земљама које је окупирао Трећи рајх.

Кандидаткиња је такође указала и на значајна – само наизглед парадоксална – разлике између националсоцијалистичке идеологије и биополитике коју су окупационе власти водиле у Србији. Такође је истакла и заблуде које су колаборационисти имали у погледу свог значаја и положаја у целокупном апарату власти, а које су имале погубне консеквенце по целу Србију. С тим у вези, значајно је да кандидаткиња уочава не само на простору окупираног Београда недостатак *подобних* музичара и преовладавање *опортуниста* у музичком животу, већ користи прилику да то компаративно повеже са ситуацијом у Трећем рајху о којој је детаљније излагала у првом поглављу дисертације. На основу свих тих запажања кандидаткиња је дошла до свеобухватнијег закључка о фатализму, па и одређеној самодеструктивности националсоцијалистичке биополитичке регулације друштва.

Закључак Комисије

У закључку бисмо истакли да је Маја Васиљевић у постпуности испунила задатке и циљеве наведене у својој пријави дисертације. Иако биополитички приступ није широко заступљен у социологији, она је у својој дисертацији демонстрирала његову хеуристичку плодност и флексибилност каква је неопходна у истраживању које социолошки приступ комбинује са историјским и музиколошким.

Евидентирање и повезивање широког спектра музичких институција и извођача, типологија њихових пракси, те анализа и систематизација њиховог делања у Београду у периоду 1941—1944. представља вредан допринос социологији музике у Србији, али

и шире. Поготово се за анализу третмана како Јевреја и Рома, тако и музичара комуниста или странаца у овој дисертацији може рећи да је у складу са рецентним токовима истраживања функционисања музичких институција у тоталитарним режимима и њиховог утицаја на музичаре и музичке праксе.

Превасходни научни допринос ове дисертације огледа се у расветљавању једног од најнеистраженијих и најконтроверзнијих периода музичке историје Србије. Будући да је заснована на обимној необјављеној и изнова анализираним објављеним архивским изворима и периодици, ова дисертација представља користан и богат извор за будућа истраживања социолога, историчара, музиколога и низа других истраживача у области друштвено-хуманистичких наука.

Имајући све ово у виду, Комисија за припрему извештаја о докторској дисертацији Маје Васиљевић сматра да њена докторска дисертација *У мрежи дисциплинарних и регулационих механизма: Музичари у Београду 1941–1944* с обзиром на теоријски значај обрађене теме, теоријско-методолошки оквир истраживања, значај и обухватност истраживања, изузетан обим консултоване литературе, архивских докумената и периодике, као и инвентивност у спајању социолошког приступа са историјским и музиколошким – завређује позитивну оцену. У складу са тим, Комисија предлаже да се овој кандидаткињи одобри одбрана њене дисертације на Филозофском факултету у Београду.

У Београду, 3. новембра 2019. године

Чланови Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације:

др Александар Молнар (ментор), редовни професор
Универзитет у Београду, Филозофски факултет

др Милан Ристић, редовни професор
Универзитет у Београду, Филозофски факултет

др Ивана Илић, доцент
Универзитет уметности у Београду, Факултет музичке уметности